

บทที่ 2

บททวนวรรณกรรม

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอประวัติของคนอิมปีและภาษาอิมปี ลักษณะของภาษาอิมปีโดยสังเขป งานวิจัยที่เคยมีผู้ศึกษานานาชาติ มโนทัศน์เรื่องการปองชีประเภทต่างๆ งานวิจัยภาษาในตระกูลทิเบต-พม่าที่เกี่ยวกับการปองชีสถานที่ด้วยคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการปองชี รวมถึงกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

2.1 ประวัติความเป็นมาของคนอิมปีและภาษาอิมปี

ภาษาอิมปีเป็นภาษาที่ใช้พูดกันที่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ บ้านดงเป็นหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดแพร่ และอยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 6 กิโลเมตร บ้านดงมีคนอิมปีอาศัยอยู่จำนวนมาก แบ่งเป็น 2 หมู่ คือหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 8 ในหมู่ที่ 4 มี 189 หลังคาเรือน และมีจำนวนประชากร 1001 คน ในหมู่ที่ 8 มี 144 หลังคาเรือน และมีจำนวนประชากร 567 คน ดังนั้นในบ้านดงมีจำนวนประชากรทั้งหมด 1568 คน จากจำนวนประชากรทั้งหมดไม่ใช่จำนวนของคนที่พูดภาษาอิมปีได้ เพราะปัจจุบันคนอิมปีได้แต่งงานกับคนไทยแล้วพามาอยู่อาศัยในหมู่บ้านด้วยรวมถึงเด็ก ๆ ซึ่งส่วนใหญ่พูดภาษาอิมปีไม่ได้ ผู้วิจัยคาดคะเนว่าจากจำนวนประชากรทั้งหมดเป็นคนพูดภาษาอิมปีประมาณ 1300 คน ในปัจจุบันวัยรุ่นคนอิมปีนิยมออกไปทำงานในจังหวัดอื่นๆ โดยเฉพาะที่กรุงเทพมหานครดังนั้นจึงเหลือคนอิมปีในหมู่บ้านประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมด

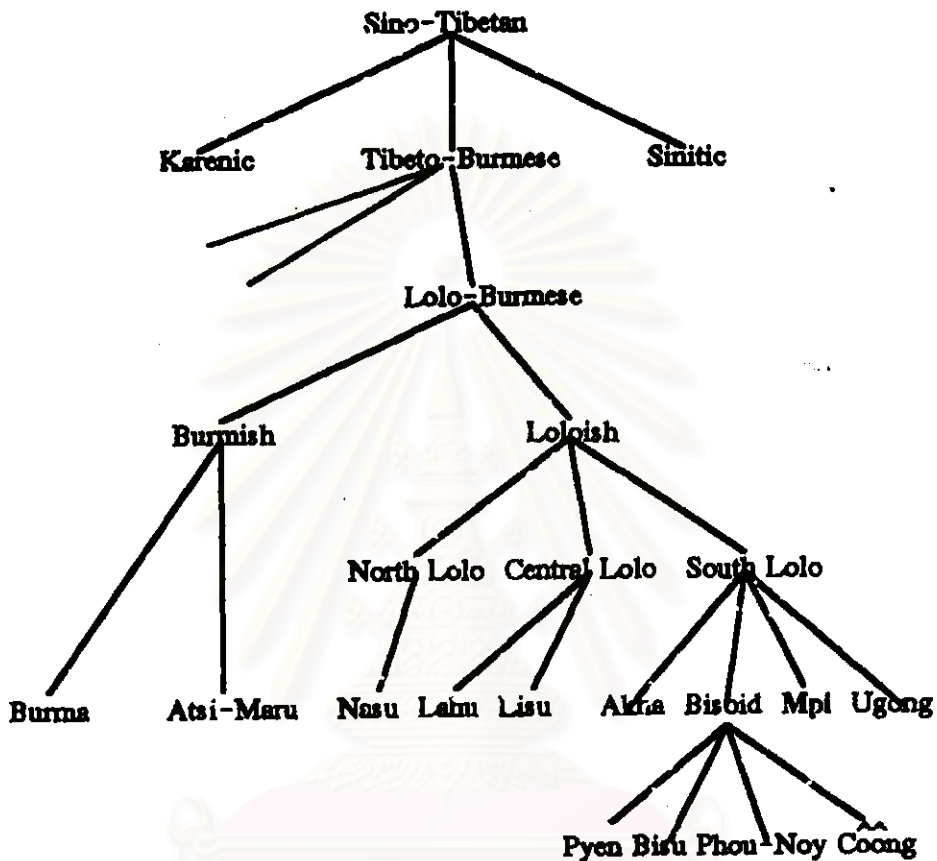
ในปี พ.ศ 2509 * ริชาร์ด เดวิส (Richard Davis) ภาษาศาสตร์สอนศาสนาประจำตำบลตาด
จังหวัดน่านได้ค้นพบภาษาฮิมปีที่บ้านดง ประวัติของคนฮิมปีไม่ได้มีการบันทึกไว้ เพราะภาษาฮิมปี
ไม่มีภาษาเขียน ดังนั้นจึงได้บอกเล่าต่อกันมาปากต่อปาก เล่ากันว่าต้นตระกูลของคนฮิมปี
ที่บ้านดง เคยอาศัยอยู่ที่บ้านคองเม้งสีต้อในแคว้นสิบสองปันนา ทางตอนใต้ของประเทศสาธารณรัฐ
ประชาชนจีน ในปี พ.ศ 2225 หรือประมาณ 300 กว่าปีมาแล้ว คนฮิมปีที่มาหมู่บ้านคองเม้งสีต้อ ถูก
จับเป็นเชลยและถูกนำมาไว้ที่หมู่บ้านสะเก็น หรือสะกิน หรือเสือกิน ตำบลขยอด จังหวัดเชียงราย**
และคนฮิมปี 6 คู่ ถูกนำมาไว้ที่บ้านดงเพื่อให้ทำหน้าที่เลี้ยงช้าง เลี้ยงม้า ซึ่งปัจจุบันบริเวณที่อยู่ทาง
ทิศใต้ของบ้านดงก็มีชื่อเรียกว่า บ้านคอกม้า และพวกฮิมปีก็ได้อยู่ที่นั่นจนมาตลอดจนบัดนี้ และได้
ดำรงเผ่าพันธุ์จนกลายเป็นคนฮิมปีในปัจจุบันนี้ คนฮิมปีในปัจจุบันมีชีวิตความเป็นอยู่เช่นเดียวกับ
คนไทยถิ่นเหนือทุกประการ ทั้งการแต่งกาย การนับถือศาสนาพุทธ อาหารการกิน การแพทย์ ฯลฯ
แต่ยังคงนับถือเทวดาประจำหมู่บ้านอยู่ ภายในหมู่บ้านมีวัด 2 แห่ง คือวัดดงเหนือและวัดดงใต้และ
มีโรงเรียนประชาบาลหนึ่งแห่ง ชื่อโรงเรียนบ้านดงธรรมราชสุวรรณสรณ์ มีครูทั้งที่เป็นครูคนฮิมปีและ
คนไทยจำนวน 7 คน คนฮิมปีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เลี้ยงสัตว์ และมีจำนวนหนึ่งที่
ประกอบอาชีพค้าขาย

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของคนฮิมปี ผู้วิจัยรวบรวมมาจากเอกสาร ได้แก่ พจนานุกรมภาษาฮิมปี ไทย-อังกฤษ (Siamun Daunghom, 1976) ต้ารา (Bradley, 1979) งานวิจัย (Stitchai Sah-lam, 1984) นอกจากนี้ยังได้จากการสัมภาษณ์คนฮิมปีสุ่อาศัย

**ปัจจุบันหมู่บ้านนี้ถูกจัดให้อยู่ในเขตตำบลขยอด กิ่งอำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ภาษาอิมปีเป็นภาษาที่อยู่ในกลุ่มโลโลใต้ ตระกูลทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman) ตระกูลใหญ่จีน-ทิเบต (Sino-Tibetan) ดังปรากฏในแผนภูมิต่อไปนี้

(Matzoff จาก Beandouin, 1991)

ภาพที่ 1: แผนภูมิแสดงการจัดภาษาในตระกูลใหญ่จีน-ทิเบต

คนไทยถิ่นเหนือเรียกคนอิมปี และภาษาอิมปีว่า ก้อ แต่คนอิมปีไม่ยอมรับว่าพวกตนคือ คนก้อ หรือพูดภาษาก้อ คนอิมปีเรียกพวกตนว่าเป็นคนอิมปีและพูดภาษาอิมปี Srinuan Duangthom (1976) Bradley (1979) และ Sittichai Sah-iam (1984) เชื่อว่าภาษาอิมปีเป็นภาษาที่ใช้พูดกันในหมู่บ้าน 2 หมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย คือบ้านดง จังหวัดแพร่ และหมู่บ้านสะเก็น จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปที่หมู่บ้านสะเก็นในช่วงที่ออกภาคสนามในการทำวิจัย

ในครั้งนี่ พบว่า ความจริงแล้วภาษาที่ใช้พูดกันที่หมู่บ้านสะเก็นไม่ใช่ภาษาอิมปีแต่เป็นภาษาปะกอก หรือภาษากอ* ภาษานี้มีลักษณะใกล้เคียงกับภาษาอิมปีมาก ชาวบ้านเรียกตัวเองว่าคนปะกอก หรือคนกอ และพูดภาษาปะกอกหรือกอ พวกเขาไม่รู้จักชื่ออิมปี คนอิมปีก็ไม่รู้จักชื่อปะกอก หรือกอ คนอิมปีและคนปะกอกสามารถสื่อสารกันได้โดยใช้ภาษาของตน ภาษาปะกอกและภาษาอิมปีมีความแตกต่างกันบ้าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเสียงสระและมีการใช้คำแตกต่างกันบ้าง คนอิมปีเรียกภาษาปะกอกว่าภาษาสะเก็น หรือสะเก็น คนปะกอกเรียกภาษาอิมปีว่า ภาษาแปปี (แปปี คือ คำไทยถิ่นเหนือแทนคำว่า 'แปร์')

ระบบตัวเขียนที่จะใช้ถ่ายเสียงภาษาอิมปีในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยใช้ระบบเสียงภาษาอิมปีจากพจนานุกรมภาษาอิมปี ได้แก่

หน่วยเสียงพยัญชนะ:

- พยัญชนะต้น (เดี่ยว)

p	t	tɕ	k	ʔ
pʰ	tʰ	tɕʰ	kʰ	
m	n	ɲ	ŋ	
f [hw]	s			h
w	l	j		

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าภาษาปะกอกนี้อาจเป็นภาษาถิ่นภาษาหนึ่งของภาษาอิมปีและจัดอยู่ในกลุ่มย่อยโอโอได้เช่นเดียวกับภาษาอิมปี และภาษาปิงู ดังนั้นประวัติความเป็นมาที่เล่าต่อกันมาว่า คนอิมปีถูกนำมาอยู่ที่หมู่บ้าน สะเก็นก่อนที่จะถูกนำมาไว้ที่บ้านดงนั้นย่อมต้องเปลี่ยนไป ในความคิดของผู้วิจัยชาวปะกอกที่หมู่บ้านสะเก็น และคนอิมปีที่บ้านดงเป็นคนละกลุ่มชนกัน แต่อาจจะอพยพเข้ามาในประเทศไทยนานพอ ๆ กัน เพราะทั้งสองกลุ่มชนมีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายคนไทยถิ่นเหนือไปแล้วซึ่งจากการค้นคว้าในครั้งนี่ผู้วิจัยยังไม่พบว่า มีนักภาษาศาสตร์คนใดเคยศึกษาภาษาปะกอกไว้

-พยัญชนะต้น(ควบกล้ำ)

pj	phj
tw	tj
kw	kj
khw	khj
mj	nj
hj	

หน่วยเสียงสระเดี่ยว:

สระธรรมดา (ordinary)	สระลอค (creaky)	สระขึ้นจมูก (nasalized)	สระขึ้นจมูก-ลอค (nasalized-creaky)
[v]	[vʔ]	[vŋ]	[vŋʔ]
i	iʔ	iŋ	iŋʔ
e	eʔ	eŋ	eŋʔ
ɛ	ɛʔ	ɛŋ	ɛŋʔ
a	aʔ	aŋ	aŋʔ
ɑ	ɑʔ	ɑŋ	ɑŋʔ
r	rʔ	rŋ	rŋʔ
u	uʔ	uŋ	uŋʔ
o	oʔ	oŋ	oŋʔ
u	uʔ	uŋ	uŋʔ

หน่วยเสียงสระคู่ :

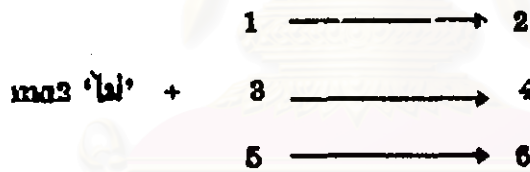
iu   ai   ri   oi

หน่วยเสียงวรรณยุกต์:

si1	'บุต'	(๗)
si2	'เลือต'	(๒)
si3	'ฟั้นเชือก'	(๒)
si4	'สี่'	(๒)
si5	'ตาย'	(๒)
si6	'สี่'	(๒)

นอกจากนี้ยังมีการเกิดวรรณยุกต์สนธิ (tone sandhi) ในภาษามีสปีด้วย การเกิดวรรณยุกต์สนธิในภาษามีสปี สามารถสรุปกฎได้ดังนี้*

กฎข้อ 1. คำที่มีวรรณยุกต์ 1 3 5 เมื่อตามหลังคำปฏิเสธ ทน๓ 'ไม่' เสียงวรรณยุกต์จะเปลี่ยนไปดังนี้

เช่น

*ผู้วิจัยพบว่า การเกิดวรรณยุกต์สนธิมิได้เป็นไปตามกฎดังกล่าวเสมอไป ดังนั้นการเกิดวรรณยุกต์สนธิในตัวอย่างภาษามีสปีที่เป็นข้อคำในงานวิจัยนี้เป็น การถ่ายเสียงวรรณยุกต์ตามที่ผู้วิจัยได้ยินเอง ผู้วิจัยมิได้ยึดกฎการเกิดวรรณยุกต์สนธิจากพจนานุกรมภาษามีสปี

2	3	→	2	4
ma2	kuu3		ma2	kuu4
ไม่	แห่ง		‘ไม่แห่ง’	

2	5	→	2	6
ma2	mmu5		ma2	mmu6
ไม่	ตั้ง		‘ไม่ตั้ง’	

กฎข้อ 2. คำที่มีวรรณยุกต์ 1 3 5 เมื่อมาข้างหน้าคำที่มีวรรณยุกต์ใด ๆ ก็ตามเสียงวรรณยุกต์จะเปลี่ยนไปดังนี้

1	→	2
3 + ทุกวรรณยุกต์	→	4
5	→	6

เช่น

1	1	→	2	1
tɕo1	mmu1		tɕo2	mmu1
กิน	ควร		‘ควรกิน’	

3	3	→	4	3
luu3	wo3		luu4	wo3
มา	ได้		‘มาได้’	

5	5	→	6	5
pe5	lo5		pe6	lo5
ให้	มา		‘มาให้’	

หน่วยเติมท้ายคำ (enclitics)

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งในภาษามอญ คือการเกิดหน่วยเติมท้ายคำซึ่งหมายถึง หน่วยคำไม่อิสระซึ่งเกิดติดกับตำแหน่งท้ายคำของคำหลัก (lexical word) โดยมีเงื่อนไขการเกิดร่วมกันด้วยเงื่อนไขทางเสียง (phonological condition) หรือเงื่อนไขทางคำ (morphological condition) ก็ได้ Sittichai Sah-lam (1984) กล่าวว่า ในภาษามอญมีการเกิดหน่วยเติมท้ายคำ คือ {-ə} ซึ่งเมื่อเกิดกับท้ายคำศัพท์หลักแล้วจะทำให้สระในคำศัพท์หลักดังกล่าวเปลี่ยนไปเป็นสระเอื้อน (off-glide) เช่น

หน่วยเติมท้ายคำ {-ə} ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยแสดงกรรม (object marker) จะเกิดขึ้นเมื่อหน่วยแสดงกรรม ja6 ลดรูปไป หน่วยเติมท้ายคำดังกล่าวจะเกิดติดกับคำนามหรือคำสรรพนามที่ทำหน้าที่เป็นกรรมของประโยค เช่น

ŋo6	khuu2	ja6	tu4	→	ŋo6	khuuə1	tu4
ฉัน	หมา	OM*	ดี		ฉัน	หมา+OM	ดี
'ฉันดีหมา'					'ฉันดีหมา'		

หน่วยเติมท้ายคำ {-ə} ซึ่งทำหน้าที่แสดงการเชื่อมโยงระหว่างคำสรรพนามบุรุษที่ 1-2 กับคำกริยา (pronoun-verb concord) โดยหน่วยเติมท้ายคำดังกล่าวจะเกิดติดกับคำกริยาหลัก เช่น คำว่า tuə1 'ดี' จะเปลี่ยนเป็น tuə2

ŋ	təhəŋ?2	na4	tuə2
เขา	คุณ		ดี
'เขาดีคุณ'			

*OM คือ object marker หมายถึง หน่วยแสดงกรรม

อย่างไรก็ตามพบว่าคนฮิมปีในปัจจุบันใช้สระเลื่อนกับคำกริยาซึ่งอยู่ท้ายประโยคมากขึ้นเช่น
ใช้สระเลื่อนในประโยคที่ผู้มีบทบาทเป็นผู้กระทำเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 เช่น

ŋ tɕhɑŋʔ2   ɲ   sɯə2 ,   kwe2   pi1
เขา   ไม่   รู้   โททก   ชะ
'เขาไม่รู้ว่าโททก' (sɯə1 แปลว่า 'รู้')

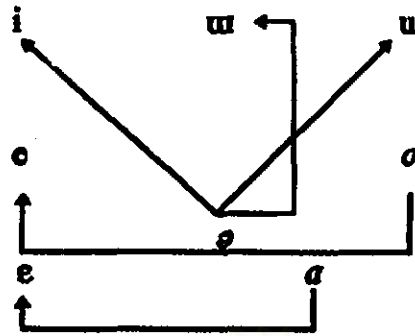
หน่วยเติมท้ายคำ {-ə} ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยแสดงสถานที่ (locative marker) โดยหน่วย
เติมท้ายคำดังกล่าวจะเกิดติดกับคำนามที่ทำหน้าที่เป็นจุดเริ่มและจุดหมายของการเคลื่อนที่ เช่น
คำว่า ?iə 'บ้าน' จะเปลี่ยนเป็น ?iə2

ŋə6   ?iə2   jə3
ฉัน   บ้าน+LM*   ไป(ค,ค)
'ฉันไป(สู่ที่)บ้าน'

จากการศึกษาเรื่องหน่วยเติมท้ายคำเพิ่มเติมผู้วิจัยพบว่า การเกิดสระเลื่อนเนื่องจากการเกิด
หน่วยเติมท้ายคำนั้นมีเงื่อนไขทางเสียงซึ่งจัดว่าเป็นเงื่อนไขพื้นฐาน ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*LM คือ locative marker หมายถึง หน่วยแสดงสถานที่

ภาพที่ 2: แผนภูมิแสดงเงื่อนไขทางเสียงของการเกิดหน่วยเติมท้ายคำ

จากแผนภูมิแสดงให้เห็นว่า หน่วยเติมท้ายคำ (-ə) มี 3 หน่วยคำย่อยคือ /-ə/ /-o/ และ /-a/ ซึ่งหน่วยคำย่อย /-ə/ จะเกิดกับคำที่มีเสียงสระ [-i, -u, -u] หน่วยคำย่อย /-o/ จะเกิดกับคำที่มีเสียงสระ [-e] และหน่วยคำย่อย /-a/ จะเกิดกับคำที่มีเสียงสระ [-e] นอกจากนี้พบว่า การเกิดร่วมกันระหว่างคำศัพท์หลักบางคำกับหน่วยเติมท้ายคำมิได้เป็นไปตามเงื่อนไขทางเสียงพื้นฐานดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ต้องมีการเปลี่ยนเสียงสระของคำหลักก่อนจึงจะเติมหน่วยเติมท้ายคำ เช่น ในกรณีของการเชื่อมโยระหว่างคำสรรพนามบุรุษที่ 1-2 กับคำกริยา โดยในประโยคดังกล่าวสรรพนามบุรุษที่ 1-2 มีบทบาทเป็นผู้ถูกกระทำ (patient) ผู้รับผลประโยชน์ (benefactive) หรือผู้มีความรู้สึก (dative) หรือในกรณีของหน่วยบอกสถานที่ซึ่งมีผู้กระทำ (actor) เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1-2 เช่น

[o] → [u]	+	/-ə/	เช่น	lo3	→	luə 2	'มา(ต,ต)'		
[e] → [i]	+	/-ə /	เช่น	je3	→	jie2	'ไป(ต,ต)'		
						tuə6	→	tuə 2	'เบียด'
[e] → [i]	+	/-ə /	เช่น	me1	→	mie2	'หิว'		
						kup4the1	→	kup4thie2	'กรุงเทพา'
[a] → [u]	+	/-ə /	เช่น	ʔa2	→	ʔuə2	'พูด'		
[ɾ] → [u]	+	/-ə /	เช่น	ɾa6	→	ɾuə6	'เป็น'		
[a] → [u]	+	/-ə /	เช่น	la3	→	luə2	'เอามา (ต,ต)'		

2.2 งานวิจัยเกี่ยวกับภาษาอิมปี

งานวิจัยที่ผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปนี้เป็นงานวิจัยภาษาอิมปีที่บ้านคงทังฮัน ศรีมรดคองทอม ซึ่งเป็นคนอิมปีได้รับการฝึกฝนให้เขียนสัทลักษณ์ของภาษาอิมปีจากโครงการภาษาไทยและภาษาพื้นเมืองอื่นต่างๆ (Indigenous Languages of Thailand Research Project) เขาได้เรียบเรียงพจนานุกรมภาษาอิมปีไทย-อังกฤษขึ้น 1 เล่ม โดยมี วรนุช พันธุพงษ์ เป็นบรรณาธิการภายในพจนานุกรมดังกล่าวมีสาระดังนี้ ประวัติความเป็นมาของคนอิมปีเล็กน้อย ระบบเสียงภาษาอิมปี และคำศัพท์ภาษาอิมปี พร้อมทั้งความหมายทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ คำศัพท์ภาษาอิมปีดังกล่าวเขียนด้วยสัทอักษรและเรียงลำดับตามตำแหน่งของการออกเสียง ตั้งแต่ริมฝีปากไปจนถึงเส้นเสียงตามลำดับ พร้อมกับให้ตัวอย่างการใช้คำศัพท์ดังกล่าวพอสมควร ซึ่งข้อมูลจากพจนานุกรมดังกล่าวถือได้ว่าเป็นข้อมูลสำคัญที่ทำให้มีการวิจัยภาษาอิมปีและภาษาต่างๆ ในสาขาย่อยโลโลเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ข้อมูลภาษาอิมปีดังกล่าวยังเป็นการเติมช่องว่างของระบบและความเข้าใจในภาษาในสาขาพม่า-โลโลเพิ่มมากขึ้น

Matisoff (1978) เขียนบทความเพื่อเปรียบเทียบภาษาต่างๆ ในสาขาโลโล-พม่า โดยใช้การเปรียบเทียบเชิงประวัติ ข้อมูลภาษาอิมปีที่เขาใช้นั้นได้จากพจนานุกรมอิมปีของ ศรีมรดคองทอม โดยมาติซอฟนำข้อมูลดังกล่าวมาเปรียบเทียบในเชิงประวัติกับภาษาในสาขาโลโล-พม่า ได้แก่ ภาษาลูเซอหรือภาษาลาหู่ (Lahu) และภาษาเขียนของภาษาพม่าเพื่อสืบสร้างมหากาโลโล-พม่าดั้งเดิม (Proto Lolo-Burmese) โดยเปรียบเทียบคำศัพท์ร่วมเชื้อสาย ประเภทของพยัญชนะตำแหน่งในการออกเสียงพยัญชนะ ประเภทของสระประเภทต่างๆ เสียงวรรณยุกต์ เป็นต้น เขาเสนอว่าภาษาอิมปีควรจัดอยู่ในกลุ่มย่อย Mpioid บทความนี้ทำให้การสืบสร้างมหากาโลโล-พม่าดั้งเดิมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้มาติซอฟยังกล่าวว่าการที่จะสืบสร้างมหากาทิเบต-พม่าดั้งเดิมนั้นต้องสืบสร้างได้จากข้อมูลจากภาษาในสาขาโลโล-พม่าเป็นหลัก

Bradley (1979) เขียนหนังสือเปรียบเทียบระบบเสียงภาษาอิมปีกับระบบเสียงภาษาอื่นๆ ที่อยู่ในสาขาย่อยโลโล โดยเปรียบเทียบเชิงประวัติ นอกจากนี้มีการจัดแบ่งกลุ่มภาษาต่างๆ ในสาขาย่อยโลโลด้วย แบริดลีย์จัดให้ภาษาอิมปีอยู่ในกลุ่มย่อย Mpioid เช่นเดียวกับมาติซอฟ กลุ่มย่อยนี้มี

สมาชิกเป็นภาษาอิมปีภาษาเดียว ฟินิจ ฟิชชกัลล์ (2525) เขียนบทความเรื่อง 'ก้อเมืองแพร่' โดยเขียนตามแนวสาขาวิชาภาษาศาสตร์ เขากล่าวถึงประวัติความเป็นมา ความเป็นอยู่ อาชีพ ประเพณี ความเชื่อ และ วัฒนธรรมบางอย่างของคนอิมปี และในปีพุทธศักราช 2528 ผู้วิจัยเองได้ศึกษาภาษาอิมปีโดยศึกษาเรื่องวลีและอนุภาคประเภทต่างๆในภาษาอิมปี โดยใช้ทฤษฎีแทกมีนิค (Tagmemics) เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา งานวิจัยดังกล่าวเป็นการวิจัยเชิงพรรณนาในภาพรวมกว้างๆ ทำให้เห็นลักษณะโครงสร้างทางไวยากรณ์ในภาษาอิมปี อีกทั้งเป็นการเปิดประเด็นที่สำคัญต่างๆ ของภาษานี้ให้กับผู้ที่สนใจจะศึกษาต่อไป และประการสำคัญที่สุด คือ ทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้

2.3 มโนทัศน์เรื่องการป่งซี่

การเคลื่อนที่เป็นส่วนสำคัญในการจัดองค์ประกอบการรับรู้ของมนุษย์ เด็กแรกเกิดสามารถเคลื่อนที่แยกสายตามวัตถุที่เคลื่อนไหวได้ หรือแม้แต่สัตว์ก็สามารถตอบสนองกับวัตถุที่เคลื่อนไหว ซึ่งเป็นความสามารถที่จะรับรู้ต่อสิ่งที่เคลื่อนไหวเพื่อเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตของพวกมัน (Kadden, 1988) มนุษย์เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์การเคลื่อนที่ตลอดชีวิต ในแต่ละวันเรามองเห็นสิ่งต่างๆ รอบตัวเราเคลื่อนที่ผ่าน เข้าหา ออกจาก ช้าม และลด ตัวเรา หรือเราจะเป็นผู้เคลื่อนที่เอง ในวันหนึ่งๆ เราจะเคลื่อนที่ไปยังสถานที่ต่างๆ และในบางครั้งคนอื่นก็เคลื่อนที่มาหาเรา ยิ่งไปกว่านั้นมโนทัศน์การเคลื่อนที่ซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของเราโดยตรง กล่าวคือมนุษย์ทุกชาติทุกภาษายึดการขึ้นลงของดวงอาทิตย์เพื่อกำหนดเวลากลางวันและกลางคืน กำหนดเวลาเข้าไปสู่เวลาเย็นและในบางชุมชนมีการกำหนดเวลาให้สัมพันธ์กับการขึ้นลงของดวงอาทิตย์ด้วยซึ่งเวลาในแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันไปตามการหมุนตัวของโลก

Svorou (1988) กล่าวว่า จากประสบการณ์ของมนุษย์...เราถูกสอนว่าโลกมีลักษณะกลม และเป็นสิ่งที่เคลื่อนที่ แต่จริงๆแล้วดูเหมือนว่าโลกหยุดอยู่กับที่และแบนราบอยู่ได้เท่าเรา เราถูกสอนว่าโลกเคลื่อนที่ไปรอบๆดวงอาทิตย์ แต่ทุกๆเช้าเราเห็นดวงอาทิตย์ไม่ขึ้นทางขอบฟ้าทางทิศตะวันออกและทุกๆเย็นเราเห็นมันหายไปทางขอบฟ้าทางทิศตะวันตก เรายังคิดว่าโลกห่างหากที่ไม่ได้

เคลื่อนที่ ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับโลกของเราไม่จำเป็นต้องเข้ามาในระบบความเชื่อของเรา แต่ถ้าความเชื่อทางวิทยาศาสตร์จะเข้ามาในระบบความเชื่อของเราคงต้องใช้เวลาหลายศตวรรษ...เราจะมองโลกและพูดถึงโลกโดยมีพื้นฐานมาจากความเชื่อของเราเป็นสิ่งสำคัญ เช่น เราจะอธิบายการขึ้นลงของดวงอาทิตย์โดยเปรียบเทียบกับขอบฟ้าที่อยู่กับที่และพูดว่าดวงดาวต่างๆ หมุน ในเวลากลางคืน

Laboff (1987) กล่าวว่าทุกครั้งที่เราเคลื่อนที่จากที่หนึ่งไปยังที่หนึ่งจะมีสิ่งที่เกี่ยวข้องดังนี้ สถานที่ที่เราเคลื่อนที่ออกจากสถานที่ที่เรากำลังจะเดินไป ลำดับของสถานที่ตั้งแต่จุดเริ่มการเคลื่อนที่ตลอดจนถึงจุดหมายของการเคลื่อนที่รวมถึงทิศทางของการเคลื่อนที่ไป จากข้อความดังกล่าวแสดงว่ามโนทัศน์ที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการเคลื่อนที่ ได้แก่ จุดเริ่มต้น เส้นทาง จุดหมาย และทิศทาง ปัจจุบันนักภาษาศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์ บางกลุ่มให้ความสนใจกับมโนทัศน์ทั้ง 4 มาก เพราะสามารถนำไปสู่การค้นหาโลกทัศน์ของกลุ่มชนและกระบวนการทางความคิดของมนุษย์ได้ ในสาขาวิชาภาษาศาสตร์มีมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับการเคลื่อนที่และมโนทัศน์ดังกล่าวข้างต้น มโนทัศน์นั้นคือ การบ่งชี้ (deixis)

คำว่า deixis เป็นคำที่มาจากภาษากรีก ซึ่งหมายความว่า 'ชี้' (pointing) หรือ บ่งชี้ (indicating) Lyons (1977) อธิบายคำว่า deixis ที่ใช้ในวิชาภาษาศาสตร์นั้นว่า เป็นการอ้างถึงหน้าที่ของคำสรรพนาม (personal pronouns) คำสรรพนามชี้เฉพาะ (demonstrative pronouns) การ (tense) ลักษณะทางไวยากรณ์และลักษณะทางศัพท์ (grammatical and lexical features) ซึ่งหน้าที่ของหน่วยต่างๆ ดังกล่าวทำให้หน่วยคำมีความสัมพันธ์กับสถานที่-เวลา (spatiotemporal) ของหน่วยคำ ไดออนส์ยังได้นิยามความหมายของการบ่งชี้ไว้ว่า การบ่งชี้หมายถึงการวางตำแหน่งหรือการระบุบุคคล สิ่งของ กระบวนการ หรือกิจกรรมต่างๆ ที่ถูกอ้างถึง ให้มีความสัมพันธ์กับปริบท สถานที่และเวลาของหน่วยคำ ซึ่งหน่วยคำดังกล่าวเกิดขึ้นจากผู้พูด 1 คนผู้ฟังอย่างน้อย 1 คน เอวินสัน กล่าวว่า การบ่งชี้เกี่ยวข้องกับภาษาที่สามารถสร้างหน่วยทางภาษาต่างๆ จากปริบทของหน่วยคำหรือสถานการณ์ของการสนทนา มาเป็นองค์ประกอบของหน่วยคำโดยผ่านกระบวนการภายในเป็นคำไวยากรณ์และนอกจากนี้การบ่งชี้ยังเกี่ยวข้องกับการตีความหน่วยคำซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทของหน่วยคำดังกล่าว (Levinson, 1983)

จากมุมมองของผู้วิจัย การบ่งชี้ คือ กระบวนการทางภาษาประเภทหนึ่งซึ่งผู้พูดใช้มุมมองของผู้พูดเองสร้างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในบริบทของการสนทนา ได้แก่ บุคคล เวลา สถานที่ บทบาททางสังคมและเหตุการณ์ เข้ามาเป็นองค์ประกอบของถ้อยคำ และองค์ประกอบที่ผู้พูดสร้างขึ้นมาดังกล่าว ต้องมีความสัมพันธ์กับบริบทเวลา-สถานที่ของบริบทของการสนทนาด้วยและต้องสามารถอ้างถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ในบริบทของการสนทนาได้

การบ่งชี้แบ่งได้ออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ การบ่งชี้บุคคล การบ่งชี้เวลา การบ่งชี้สถานที่ การบ่งชี้ปริจเจก และการบ่งชี้ทางสังคม (Levinson, 1988) การบ่งชี้ประเภทต่าง ๆ เกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้พูดและผู้ฟัง ในส่วนของผู้พูดเกี่ยวข้องกับ การสร้างรูปบ่งชี้ ส่วนผู้ฟังเกี่ยวข้องกับการตีความรูปบ่งชี้ที่ผู้พูดสร้างขึ้นมาอยู่ในถ้อยคำ การสร้างรูปบ่งชี้และการตีความรูปบ่งชี้ทั้งผู้พูดและผู้ฟังต้องมีศูนย์กลางของการบ่งชี้ที่เดียวกัน

ศูนย์กลางของการบ่งชี้ (deictic centre) คือจุดอ้างอิง (point of reference) ของผู้พูดในขณะที่ผู้พูดกำลังบ่งชี้อยู่ จุดอ้างอิงดังกล่าว ได้แก่ บุคคล สถานที่ เวลา เหตุการณ์ สถานภาพทางสังคม สภาพภูมิประเทศ ฯลฯ จุดอ้างอิงต่าง ๆ ดังกล่าวต้องมีความสัมพันธ์กับบริบทสถานที่-เวลาของถ้อยคำในขณะที่ยกถ้อยคำออกมา และต้องสามารถอ้างถึงสิ่งที่อยู่ในบริบทของการสนทนาได้ ไม่ว่าสิ่งที่ถูกอ้างถึงนั้นเป็นรูปธรรม นามธรรม อยู่ใกล้หรือไกลจากตัวผู้พูดและ/หรือผู้ฟังปรากฏแก่สายตาต่อผู้พูดหรือไม่ก็ตาม การสร้างศูนย์กลางของการบ่งชี้ หรือสร้างรูปบ่งชี้ ผู้พูดจะเป็นผู้กำหนดเองโดยใช้ตัวเองเป็นศูนย์กลาง (egocentric) กล่าวคือ ผู้พูดจะเป็นผู้จัดบทบาทตัวเองให้เป็นศูนย์กลางในการหาความสัมพันธ์ระหว่าง องค์ประกอบต่าง ๆ ในถ้อยคำ เช่น ผู้ร่วมบทบาท (participants) สถานที่ เวลา เหตุการณ์ กับ บริบทของถ้อยคำในขณะที่ยกถ้อยคำออกมา ผ่านมุมมองของตัวเอง โดยผู้พูดจะอยู่ที่จุดศูนย์ (zero-point) ของสถานที่และเวลาในขณะที่ยกถ้อยคำออกมา ในบริบทของการบ่งชี้ (deictic context) การยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางเกี่ยวข้องกับสถานที่และเวลาในขณะที่ผู้พูดกล่าวถ้อยคำ เพราะบทบาทของการเป็นผู้พูดจะเปลี่ยนไปยังผู้อื่นที่ร่วมสนทนาอยู่ขณะที่การสนทนายังคงดำเนินไปเรื่อย ๆ และระหว่างการสนทนา ผู้ร่วมสนทนาอาจมีการเคลื่อนที่ไปยังตำแหน่งอื่น ๆ ดังนั้นจุดสถานที่เวลาที่ผู้พูดครอบครองอยู่ (spatiotemporal zero-point หรือ here-now point) จะอยู่กับผู้ที่มีบทบาทเป็นผู้พูดเสมอและจุดสถานที่เวลา

ดังกล่าวจะถูกกำหนดโดยสถานที่หรือตำแหน่งของผู้พูดและเวลาในขณะที่ด้อยค่าถูกกล่าว ศูนย์กลางของการบ่งชี้มีประโยชน์ต่อผู้พูดมากเพราะช่วยให้ผู้พูดสามารถสร้างรูปบ่งชี้ประเภทต่างๆได้นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังมากเช่นกัน เพราะช่วยให้ผู้ฟังสามารถตีความรูปบ่งชี้ที่ผู้พูดสร้างขึ้นมาได้ โดยปกติผู้พูดและผู้ฟังสามารถเข้าใจหรือตีความรูปบ่งชี้ในด้อยค่าได้เนื่องจากผู้พูดและผู้ฟังอยู่ในบริบทของการสนทนาอยู่แล้ว

ในการตีความรูปบ่งชี้ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้พูดและผู้ฟังต้องมีศูนย์กลางของการบ่งชี้ร่วมกัน ผู้พูดและผู้ฟังต้องรู้ว่าบริบทของด้อยค่าคืออะไร ในกรณีที่ศูนย์กลางของการบ่งชี้ได้มาจากบริบทของผู้พูด เช่น ตัวผู้พูดเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้* ตำแหน่งของผู้พูดเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้** เวลาในขณะที่ด้อยค่าถูกกล่าวเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้ ผู้ฟังหรือผู้ตีความจะรู้อะไรที่เป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้ได้ไม่ยาก เพราะตัวผู้พูด ตำแหน่งของผู้พูด และเวลาในขณะที่ด้อยค่าถูกกล่าว เป็นจุดยึดที่ไม่ทำเครื่องหมาย (unmarked anchorage points) แต่ถ้าเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้ที่ผู้พูดยึดตำแหน่งของผู้ฟังในกรณีที่ผู้พูดและผู้ฟังอยู่คนละที่ ผู้ฟังจะรับรู้ศูนย์กลางของการบ่งชี้ยากกว่าประเภทแรก เนื่องจากเป็นกรณีใช้จุดยึดที่ทำเครื่องหมาย (marked anchorage points) การที่ผู้พูดเปลี่ยนจุดยึดจากบริบทรอบๆ ตัวของผู้พูดไปยังจุดรอบๆ ตัวผู้ฟังในกรณีที่ผู้พูดและผู้ฟังอยู่กันคนละที่ ถือว่าเป็นการก้ำยศูนย์กลางของการบ่งชี้ (deictic projection) หรือ การเปลี่ยนมุมมอง (point of view) ตัวอย่างเช่น การพูดโทรศัพท์ทางไกลจากประเทศอังกฤษไปประเทศสหรัฐอเมริกา ถ้าผู้พูดยึดเวลาจากบริบทของตัวเองเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้ ผู้พูดจะทักทาย ผู้ฟังว่า "Good afternoon" แต่ถ้าผู้พูดยึดเวลาจากบริบทของผู้ฟังเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้ ผู้พูดสามารถทักทายผู้ฟังว่า "Good morning" การระบุขอบเขตของบริบทของการสนทนาว่าจะมีขอบเขตกว้างหรือแคบเท่าใดนั้นเป็นเรื่องยาก เพราะขอบเขตดังกล่าวเป็นนามธรรมไม่สามารถระบุได้แน่นอนว่ามีอาณาบริเวณเท่าใด การที่ผู้พูดและผู้ฟังสามารถเข้าใจหรือ

* ในกรณีที่ใช้รูปบ่งชี้บุคคลและรูปบ่งชี้ทางสังคม

** ในกรณีที่ใช้รูปบ่งชี้สถานที่

ตีความรูปบ่งชี้ในตัวอย่างได้ก็แสดงว่าผู้พูดได้เลือกสิ่งที่มาเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้จากขอบเขตของบริบทของการสนทนา แม้ว่าผู้พูดและผู้ฟังจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับศูนย์กลางของการบ่งชี้ แต่ในการสร้างและการตีความรูปบ่งชี้มันไม่จำเป็นว่าศูนย์กลางของการบ่งชี้จะต้องอยู่ที่ตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังเสมอไป ผู้พูดอาจเลือกสิ่งที่อยู่ห่างไกลจากตัวเองหรือผู้ฟัง หรืออาจเลือกสิ่งใดๆ ก็ได้มาเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระบบของการบ่งชี้ในแต่ละภาษา

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการที่ผู้ฟังจะสามารถตีความรูปบ่งชี้ได้ ผู้ฟังต้องรู้ว่าศูนย์กลางของการบ่งชี้คืออะไร อยู่ที่ไหน นอกจากนี้แล้วสิ่งที่ช่วยให้การตีความรูปบ่งชี้ได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น คือ บริบท (context) เพราะบริบทมีความสัมพันธ์โดยตรงกับศูนย์กลางของการบ่งชี้ เนื่องจากผู้พูดสามารถสร้างรูปบ่งชี้ประเภทต่างๆ ได้โดยใช้องค์ประกอบที่ได้บริบทของการสนทนาเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้ ดังนั้นผู้ฟังจึงต้องมีบริบทร่วมกับผู้พูดจะทำให้ผู้ฟังสามารถตีความรูปบ่งชี้ได้

(12) *I' ll be back in an hour.*

(Levinson, 1983)

ถ้าเราพบประโยค (12) ผิดอยู่ที่ประตูห้องทำงาน เราจะไม่สามารถตีความประโยคดังกล่าวได้เพราะเราไม่รู้ว่ามีผู้เขียนประโยคนี้นึกใคร ประโยคดังกล่าวถูกเขียนขึ้นเมื่อใด ดังนั้นเราไม่สามารถรู้ว่าใครจะมา และมาเมื่อใด ประโยคดังกล่าว รูปบ่งชี้บุคคล I และรูปบ่งชี้เวลา *in an hour* ไม่มีความสัมพันธ์กับบริบทของผู้อ่านในขณะที่อ่านประโยค ศูนย์กลางของรูปบ่งชี้ I และ *in an hour* ไม่สามารถอ้างถึงสิ่งใดๆ ในบริบทของผู้อ่านหรือผู้ตีความได้เลย *

การบ่งชี้ที่มีศูนย์กลางของการบ่งชี้ซึ่งอยู่กับผู้พูดและผู้ฟัง

-การบ่งชี้บุคคล มีศูนย์กลางของการบ่งชี้อยู่ที่ตัวผู้พูด

---

*ยกเว้นในกรณีที่มีผู้อ่านและผู้เขียนมีการนัดหมายกันอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นผู้อ่านหรือผู้ตีความสามารถอ้างถึงบุคคลและเวลาที่อยู่ในจักรวาลแห่งปัจเจกของผู้เขียนข้อความนั้นได้

-การบ่งชี้เวลา ที่มีศูนย์กลางของการบ่งชี้เป็นเวลาในขณะที่ผู้พูดกล่าวด้วยคำ (coding time) ปกติผู้พูดมักจะยึดเวลาในขณะที่กล่าวด้วยคำเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้เวลาโดยไม่รู้ตัว การยึดเวลาดังกล่าวทำให้เกิดการเปรียบเทียบเวลาระหว่างเหตุการณ์ในด้วยคำกับเวลาในขณะที่พูดด้วยคำว่าเหตุการณ์หนึ่งเกิดก่อน (early) เกิดพร้อมกัน (simultaneous) หรือเกิดภายหลัง (late) อีกเหตุการณ์หนึ่ง

-การบ่งชี้สถานที่ ที่มีศูนย์กลางของการบ่งชี้ อยู่ที่ตำแหน่งของผู้พูด และ/หรือ ผู้ฟังในขณะที่ด้วยคำถูกกล่าว

-การบ่งชี้ทางสังคมมีศูนย์กลางของการบ่งชี้อยู่ที่สถานภาพทางสังคมของผู้พูดซึ่งสัมพันธ์กับสถานภาพสังคมของผู้ฟังหรือผู้อื่น

ภาวะบ่งชี้ที่ศูนย์กลางของการบ่งชี้ซึ่งไม่ได้อยู่กับผู้พูดและ/หรือผู้ฟัง

-การบ่งชี้เวลา ที่มีศูนย์กลางของการบ่งชี้เป็นเวลาที่อ้างอิง (referent time) เช่น

(18) *When I'm in the office, you come to see me.*

(Levinson, 1983)

ขณะที่ผู้พูดกล่าวด้วยคำใน (18) เหตุการณ์และเวลาในด้วยคำยังไม่ได้เกิดขึ้น แต่ผู้พูดยึดเวลาที่ถูกอ้างอิงในด้วยคำนั้นเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้เวลา

-การบ่งชี้สถานที่ ซึ่งมีศูนย์กลางของการบ่งชี้อยู่ที่อื่น เช่น

(14) *I will come there again to night.*

(Fillmore, 1971)

ใน (14) เป็นไปได้ว่าทั้งผู้พูดและผู้ฟังไม่ได้อยู่ที่สถานที่ที่ถูกอ้างอิงในเวลาด้วยคำถูกกล่าว แต่ผู้ฟังกำลังจะไปที่นั่นในคืนนี้ เช่นเดียวกับผู้พูด จึงใช้คำว่า "come"

-การบ่งชี้สถานที่ ซึ่งมีศูนย์กลางของการบ่งชี้อยู่ที่ทิศต่างๆ เช่น ในภาษาอิมปี

- (15) ɲoɕ   mpi4   mi4   he1   lo2
 ฉั้น   อิมปี   ภาษา   เรือน   มา(ต/ต)
 'ฉั้นมา(จากที่ต่ำ)เรือนภาษาอิมปี'

ใน (15) ผู้พูดมีศูนย์กลางของการบ่งชี้อยู่ที่จุดเริ่มของการเคลื่อนที่ซึ่งอยู่ต่ำกว่าตำแหน่งที่ผู้พูดและผู้ฟังอยู่ในขณะที่กล่าวด้วยคำซึ่งในกรณีนี้หมายถึงทิศใต้*

-การบ่งชี้สถานที่ ซึ่งมีศูนย์กลางของการบ่งชี้อยู่ที่ลักษณะของการเคลื่อนที่ซึ่งสัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศ เช่น ในภาษาเดออร์บาล (Dyirbal)

- (16) baydi 'short distance downhill'   dayi 'short distance uphill'
 bayda 'medium distance downhill'   daya 'medium distance uphill'
 baydu 'long distance downhill'   dayu 'long distance uphill'
 balbala 'medium distance downriver'   dawala 'medium distance upriver'
 balbulu 'long distance downriver'   dawulu 'long distance upriver'
 gaya 'across the river'
 bawal 'long way (in any direction)'

(Dixon, 1972 จาก Anderson and Keenan, 1985)

---

*สาเหตุที่หมายถึงทิศใต้ (มิได้หมายถึงทิศตะวันตก) เพราะผู้พูดบ่งชี้จุดเริ่มของการเคลื่อนที่ของตนเองซึ่งอยู่ต่ำกว่าจังหวัดแพร่ (อยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดแพร่) และผู้ฟังเองก็เข้าใจอยู่แล้วว่าผู้พูดมาจากจังหวัดที่มีระดับพื้นที่ต่ำกว่าจังหวัดแพร่

จะเห็นได้ว่าใน (16) การใช้รูปบ่งชี้สถานที่ในภาษาเซอร์บาลมีมิติใกล้-ไกลโดยเปรียบเทียบกับตำแหน่งของผู้พูด 3 ระยะ คือระยะใกล้ ระยะกลางและระยะไกล นอกจากนี้ยังมีการยึดสภาพภูมิประเทศประเภทต่างๆ เช่น ลงเขา ขึ้นเขา เครื่องที่ส่องเลียบแม่น้ำ เครื่องที่ขึ้นเลียบแม่น้ำ เครื่องที่ข้ามแม่น้ำ และการเคลื่อนที่ไประยะไกลโดยไม่ระบุทิศทาง เป็นต้น

-การบ่งชี้ปริจเฉท มีศูนย์กลางของการบ่งชี้อยู่ที่ตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งผู้พูดต้องการยึดเป็นจุดอ้างอิงใน จักรวาลแห่งปริจเฉท เช่น

(17) A: Harold Wilson has just resigned.

B: Who told you that?

(Lyons, 1991)

ใน (17) คำสรรพนามที่เฉพาะ *that* มิได้อ้างถึงรูปประโยคที่ A พูด แต่อ้างถึงเนื้อความ (proposition) ซึ่งได้จากถ้อยคำที่ A กล่าวออกมา

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าการบ่งชี้ในภาษาทั่ว ๆ ไปนั้น แต่เดิมมีการบ่งชี้เพียง 3 ประเภท ได้แก่ การบ่งชี้บุคคล การบ่งชี้เวลาและการบ่งชี้สถานที่เท่านั้น ต่อมานักภาษาศาสตร์บางคนได้กำหนดการบ่งชี้เพิ่มขึ้นอีก 2 ประเภท คือการบ่งชี้ปริจเฉทและการบ่งชี้ทิวทัศน์ ซึ่งการบ่งชี้ประเภทสุดท้ายนี้ในบางภาษาที่ไม่มีการแบ่งสถานภาพทิวทัศน์ก็ จะไม่มีการบ่งชี้ประเภทนี้ การบ่งชี้ประเภทต่างๆ เกี่ยวข้องกับผู้พูดโดยผู้พูดจะใช้ตัวเองเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้ นอกจากนี้การบ่งชี้ยังเกี่ยวข้องกับบริบทของการสนทนา รวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในจักรวาลแห่งปริจเฉททั้งของผู้พูดและผู้ฟัง

2.4 ประเภทของรูปบ่งชี้

รูปบ่งชี้ (deictics) คือ หน่วยทางภาษาประเภทหนึ่งซึ่งผู้พูดใช้ชี้หรือใช้ระบุตำแหน่ง บุคคล เวลา สิ่งของ สถานที่ เหตุการณ์ หรืออื่น ๆ ซึ่งอยู่ในบริบทของการสนทนาและสิ่งต่างๆ ดังกล่าวต้องมีความสัมพันธ์กับบริบทสถานที่ เวลาของถ้อยคำและต้องสามารถอ้างถึงทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและ

นามธรรม ในบริบทของการสนทนาได้ รูปประโยคสามารถแบ่งได้เป็น 5 ประเภทตามประเภทของการ
ประโยคที่ตั้งที่ใดก็ตามมาแล้วข้างต้น ดังนี้

2.4.1 รูปประโยคบุคคล (person deixics) เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้มีส่วนร่วมในบริบทของ
สถานการณ์ของประโยค สามารถจำแนกได้ตามหมวดคำ ดังนี้

-คำสรรพนาม ได้แก่ สรรพนามบุรุษที่ 1 สรรพนามบุรุษที่ 2 และสรรพนามบุรุษที่ 3 คำ
สรรพนามบุรุษที่ 1 และบุรุษที่ 2 เป็นรูปประโยคบุคคลต้นแบบ (prototypical) เพราะประโยคผู้พูดและผู้
ฟังในสถานการณ์ของการสนทนาโดยตรง สรรพนามบุรุษที่ 1 อ้างถึงตัวผู้พูด สรรพนามบุรุษที่ 2
อ้างถึงผู้ฟัง ซึ่งบุรุษที่ 2 นี้จะมีจำนวน 1 คน หรือมากกว่า 1 คนก็ได้ สำหรับสรรพนามบุรุษที่ 3
อ้างถึงบุคคลหรือสิ่งของซึ่งไม่ใช่ผู้พูดและผู้ฟัง นักภาษาศาสตร์บางท่านไม่รวมสรรพนามบุรุษที่ 3
เข้ากับสรรพนามบุรุษที่ 1 และ บุรุษที่ 2 ในฐานะรูปประโยคบุคคล Fillmore (1966) กล่าวว่าเฉพาะ
สรรพนามบุรุษที่ 1 และบุรุษที่ 2 เท่านั้นที่เป็นรูปประโยคบุคคล เพราะทั้งสองประเภท
ระบุผู้พูดและผู้ฟังของการสนทนา ซึ่งเป็นผู้ร่วมบทบาทในการสนทนาเท่านั้นและเขาใช้คำว่า 'ผู้ร่วม
บทบาท' (participants) ใช้เรียกผู้พูดและผู้ฟังของบทสนทนาแทนคำว่า 'บุคคล' (person) เขาให้
เหตุผลว่าคำว่า บุคคล จะรวมเอาสรรพนามบุรุษที่ 3 ซึ่งไม่ใช่รูปประโยคบุคคลเข้าไว้ด้วย นักภาษา
ศาสตร์บางคนที่ไม่จัดคำสรรพนามบุรุษที่ 3 เป็นรูปประโยคบุคคลเพราะมันมีคุณสมบัติของการเป็นรูป
แทน (anaphora) ด้วย ซึ่งปกติสรรพนามบุรุษที่ 3 มักอ้างถึงคำอ้างอิงของรูปแทน (antecedent) ซึ่ง
หมายถึงบุคคลหรือสิ่งของที่ถูกกล่าวถึงมาก่อนแล้วในการสนทนา และด้วยคุณสมบัติของการเป็น
รูปแทนของสรรพนามบุรุษที่ 3 ด้วยนั้น ทำให้แอนเดอร์สันและคีแนน จัดคำสรรพนามบุรุษที่ 3 ให้
เป็นรูปประโยคไม่แท้ (weak deixics) นั่นคือมีคุณสมบัติเป็นทั้งรูปแทนและรูปประโยคบุคคลด้วยในเวลา
เดียวกัน (Anderson and Keenan, 1985)

-คำเรียกขาน (address term) ได้แก่คำเรียกขานในภาษาต่างๆ

(18) You and Ed said you know each other.

(Miller and Johnson-Laird, 1976)

ใน (18) คำเรียกขานคำว่า Ed บ่งชี้ผู้ฟังในกรณีที่มี Ed อยู่ในเหตุการณ์ และบ่งชี้ผู้ที่ถูกกล่าวถึงเมื่อ Ed ไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์นั้น

(19) อู๊ด : ใจจะไปตลาดเหรอ อามจะเอาอะไรหรือเปล่า (อามบ่งชี้ผู้ฟัง)

อาม: อามฝากซื้อผลไม้อะไรก็ได้ (อามบ่งชี้ผู้พูด)

อู๊ด: ใจรับๆกลับนะ แอ้ออย่าลืมซื้อผลไม้ให้อามด้วย (อามบ่งชี้ผู้ที่ถูกกล่าวถึง)

ใน (19) มีผู้ร่วมสนทนาอยู่สามคนคือ อู๊ด ใจและอาม จะเห็นได้ว่าคำเรียกขานในภาษาไทยของเขารวมคนไทยในปัจจุบันสามารถใช้บ่งชี้ผู้พูด ผู้ฟังและผู้ที่ถูกกล่าวถึงได้ซึ่งทำหน้าที่ได้เหมือนกับคำสรรพนาม

-นามวลีชี้เฉพาะซึ่งขยายด้วยคำคุณศัพท์ชี้เฉพาะ ได้แก่ คำว่า *this that these those* และขยายด้วยคำ *definite article (the)* ในภาษาอังกฤษ เช่น

(20) *this card*

those men over there

the poor guy's exhausted

(Anderson and Keenan, 1985)

ใน (20) คำคุณศัพท์ชี้เฉพาะ *this* และ *those* ทำหน้าที่บ่งชี้บุคคลซึ่งหมายถึงสิ่งของหรือบุคคลที่ถูกกล่าวถึง นอกจากนี้ยังบ่งชี้สถานที่ในเวลาเดียวกันด้วยว่าอยู่ใกล้หรือไกลผู้พูด ส่วนคำว่า *the* บ่งชี้บุคคลเพียงอย่างเดียว

-คำสรรพนามชี้เฉพาะ ได้แก่ *this that these and those* สามารถทำหน้าที่เป็นรูปบ่งชี้บุคคลได้ด้วย เช่น

(21) Listen, I'm not disagreeing with you but with you, and not about *this* but about *this*.

(Levinson, 1983)

จะเห็นได้ว่า คำว่า *this* ใน (21) บ่งชี้บุคคลซึ่งในกรณีนี้หมายถึงสิ่งที่ถูกกล่าวถึง นอกจากนี้ ยังบ่งชี้สถานที่ด้วยในเวลาเดียวกัน เช่นเดียวกับคำคุณศัพท์ชี้เฉพาะใน (20)

2.4.2 รูปบ่งชี้เวลา (time deixics) เกี่ยวข้องกับจุดของเวลาหรือช่วงของเวลาที่สัมพันธ์กับเวลาในขณะที่ด้วยคำถูกกล่าวออกมาหรือถูกเขียนขึ้นมา (coding time) หรือ (CT) ซึ่งตรงข้ามกับเวลาที่ผู้พูดอ้างอิง (receiving time, reference time) หรือ (RT)

Filmore (1975) กล่าวว่ามนุษย์มีวิธีก้าวถึงมโนทัศน์เรื่องเวลาหรือเปรียบเทียบเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในเวลาที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. มนุษย์อาจคิดว่าโลกหยุดอยู่กับที่ และเวลาเป็นสิ่งที่เคลื่อนที่ โดยเวลาเคลื่อนที่ผ่านโลกจากอนาคตไปสู่อดีต การมีมโนทัศน์เช่นนี้ทำให้เกิดวลีในภาษาอังกฤษ เช่น *the coming week* หรือ ประโยค *the week has gone by*

2. มนุษย์อาจคิดว่าเวลาเป็นสิ่งที่หยุดอยู่กับที่และโลกเคลื่อนที่ผ่านเวลาจากอดีตไปสู่อนาคต การมีมโนทัศน์ประเภทที่สองนี้ทำให้เกิดวลีต่อไป *the week ahead* (จาก Anderson and Keenan, 1985 : 269)

Lyons (1977) กล่าวว่าเวลาที่ผู้พูดชี้เวลาในขณะที่ด้วยคำถูกกล่าวเป็นศูนย์กลางของการบ่งชี้เวลานั้น และก็คือทำให้ภาษาต่างๆ ไปมีมโนทัศน์เรื่อง อดีต ปัจจุบัน และอนาคต บางภาษาแสดงความแตกต่างของมโนทัศน์ดังกล่าวออกมาด้วยลักษณะของกาล (tense) ซึ่งกาลก็เป็นส่วนหนึ่งของ การบ่งชี้เวลาที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเวลาของเหตุการณ์ในด้วยคำกับเวลาในขณะที่ด้วยคำถูกกล่าวออกมา แต่กาลไม่ใช่สิ่งที่เป็นสากล (universal) แต่การบ่งชี้เวลาเป็นสิ่งสากล ภาษาที่ไม่มีกาล แสดงว่าภาษานั้นไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างเวลาของเหตุการณ์กับเวลาในขณะที่ด้วยคำถูกกล่าวออกมา แม้ว่าภาษาทุกภาษาในโลกจะไม่ใช่ภาษาที่มีกาลทั้งหมดแต่ทุกภาษาเหล่านั้นต้องมีคำกริยาวิเศษณ์บ่งชี้เวลา (deictic adverbs) ได้แก่ คำว่า *now* , *tomorrow* , *yesterday* ในภาษาอังกฤษ

เป็นต้น หรือ อนุภาคบอกเวลา (particles of time) ได้แก่ คำว่า เดียว แล้ว อีกครั้ง ในภาษาไทย
เป็นต้น

รูปบ่งชี้เวลาสามารถจำแนกได้ตามหมวดคำ ดังนี้

-คำกริยวิเศษณ์ที่มีคุณสมบัติคู่ขนานกับรูปบ่งชี้สถานที่ here-there ได้แก่ now-then

-คำกริยวิเศษณ์ที่เป็นชุดของคำศัพท์ที่มีความหมายบ่งชี้เวลา เช่น ในภาษาไทยมีคำว่า
เมื่อวาน วันนี้ วันพรุ่งนี้ เป็นต้น

-กาล ซึ่งมักจะปรากฏในรูปของหน่วยเติม (affixes) ที่เกิดกับคำกริยา แต่ในบางภาษาก็ไม่
ปรากฏลักษณะดังกล่าวแต่อาจปรากฏในรูปของคำศัพท์ที่มาขยายเช่น กำลัง จะ แล้ว ฯลฯ

2.4.3 รูปบ่งชี้สถานที่ (spatial delctics) เกี่ยวข้องกับสถานที่ที่มีความสัมพันธ์กับ
ตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังของบทสนทนา ปกติภาษาทั่ว ๆ ไปมักให้ความสำคัญกับเรื่องความแตกต่าง
ต่างของระยะใกล้และระยะไกลกับตำแหน่งของผู้พูดและ/หรือผู้ฟังแต่บางภาษาอาจให้ความสำคัญ
กับสภาพแวดล้อม เช่น การขึ้น-ลงของดวงอาทิตย์ ตำแหน่งของภูเขา แม่น้ำ หรือระดับสูง-ต่ำของ
พื้นที่ ฯลฯ

รูปบ่งชี้สถานที่สามารถจำแนกได้ตามหมวดคำ ดังนี้

- คำสรรพนามชี้เฉพาะ คำคุณศัพท์ชี้เฉพาะ และคำกริยวิเศษณ์ชี้เฉพาะ เช่น ในภาษา
บาลันติก (Balantak) ซึ่งเป็นภาษาหนึ่งในตระกูลออสโตรนีเซียน (Austronesian) ที่ใช้พูดในตอน
กลางของเกาะซูลาเวซี (Sulawesi) ประเทศอินโดนีเซีย

- (22) piile *i-le e* men bo lang kai -im, *le e* daa ulc
 see EX-sDP REL for husband -2sPO sDP AFF snake
 'Look at the one who is your husband, that is the snake.'

- (23) kau *ka-ni i* ma kadang tum'
 wood EX-1DP ST/I hard very
 'This wood is very hard.'

- (24) kita minti-male -mo *ka --its*
 1pnNO IT/I- tired -COM EX- 1DA*
 'Let's rest here.'

(Busenitz and Busenitz, 1992)

ในภาษาบาลีนติกมีการบ่งชี้สถานที่ด้วยคำชี้เฉพาะประเภทต่างๆ ซึ่งมีการบ่งชี้ตำแหน่งใกล้ ผู้พูด ใกล้ผู้ฟัง ใกล้ผู้พูดและผู้ฟัง และไกลผู้พูดและผู้ฟัง นอกจากนี้ในตำแหน่งไกลผู้พูดและผู้ฟังยัง มีการบ่งชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่หรือตำแหน่งในแนวนอนซึ่งระบุด้านหน้าและด้านหลังของผู้พูด และการเคลื่อนที่ในแนวตั้งซึ่งระบุระดับสูงและระดับต่ำด้วย ใน (22) เป็นการใช้อักษรพหนามชี้ เฉพาะ *le e* ซึ่งบ่งชี้ตำแหน่งระยะห่างจากตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังและบ่งชี้ตำแหน่งในแนวนอน และอยู่ด้านข้างของผู้พูดและผู้ฟัง ใน (23) เป็นการใช้อักษรคุณศัพท์ชี้เฉพาะ *ni i* บ่งชี้ตำแหน่งใกล้ผู้พูดเท่านั้นและใน (24) เป็นการใช้อักษรวิเศษณ์ชี้เฉพาะ *ita* บ่งชี้ตำแหน่งที่อยู่ใกล้ผู้พูดเท่านั้น เช่นกัน

* อักษรย่อต่างๆใน (22) ถึง (24) บูเซนิตซ์และบูเซนิตซ์ ให้คำเต็มไว้ดังนี้

AFF - Affirmative	COM - Completive suffix/clitic	DP - Demonstrative pronoun
EX - Expectation	IT/I - Intentional irrealis	n - inclusive (pronouns)
NO - Nominative (pronouns)	p - plural (pronouns)	PO - Possessive (pronoun)
REL - Relative Marker	s - singular (pronouns)	s - side (demonstratives)
ST/I - Stative irrealis prefix	1 - First person/near speaker	2 - Second person/near addressee

(25) I was born in London and I lived *here/there* all my life. (Lyons, 1977)

ใน (25) คำกริยาคำคุณศัพท์เฉพาะ *here* กับ *there* เป็นรูปบ่งชี้สถานที่ที่ยังถึงสถานที่ที่เมืองลอนดอนตั้งอยู่ การเลือกใช้คำใดนั้นขึ้นอยู่กับว่า ผู้พูดอยู่ในลอนดอนหรือไม่ในขณะที่ผู้พูดกล่าวด้วยคำดังกล่าว ถ้าอยู่จะใช้คำว่า *here* ถ้าไม่อยู่จะใช้คำว่า *there*

-คำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ซึ่งบ่งชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่เข้าหา-ออกจากตำแหน่งของผู้พูดและ/หรือผู้ฟัง เช่น คำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ที่มีความหมายว่า 'ไป-มา' 'เอาไป-เอามา' 'ค้น-ดึง' เป็นต้น

-คำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ซึ่งบ่งชี้ตำแหน่งของสภาพภูมิประเทศ เช่น คำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ในภาษาอิมปีและภาษาปิซู (ดูตัวอย่างที่ (82)-(85))

2.4.4 รูปบ่งชี้ปริจเฉท (*discourse deictics*) เกี่ยวข้องกับการอ้างถึงสิ่งใด ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่อยู่ในปริจเฉทหรืออ้างถึงสิ่งที่ยังไม่ได้ถูกกล่าวถึงมาก่อนแต่กำลังจะถูกกล่าวออกมาในไม่ช้า รูปบ่งชี้ปริจเฉทสามารถจำแนกได้ตามหมวดคำ คือ คำคุณศัพท์ชี้เฉพาะและคำสรรพนามชี้เฉพาะ เช่น

(26) I bet you haven't heard *this* story. (Levinson, 1988)

ใน (26) คำว่า *this* อ้างถึง สิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นภายในไม่ช้า (*a new theme*)

(27) Is *this* your first year here? (McNeill, 1987)

ใน (27) คำคุณศัพท์ชี้เฉพาะคำว่า *this* มิได้อ้างถึงสิ่งใด ๆ ที่เป็นรูปธรรมที่อยู่ในบริบทของการสนทนา ดังนั้นคำว่า *this* ในด้วยคำนี้จึงไม่มีสิ่งที่อ้างถึง (*referent*) หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า

คำว่า *this* ในโดยคำดังกล่าวอ้างถึงนามธรรมในจักรวาลแห่งปัจเจกซึ่งทั้งผู้พูดและผู้ฟังสามารถตีความและเข้าใจรูปบ่งชี้ปัจเจกคำว่า *this* ใน (27) ได้

นอกจากนี้รูปบ่งชี้ปัจเจกยังสามารถปรากฏเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 เช่น

(28) A: That's a ptermigrant, isn't it?

B: A what? Spell it for me.

(Lyons, 1991)

ใน (28) คำสรรพนามคำว่า *it* ในโดยคำที่ B พูดมิได้อ้างถึงคำว่า *ptermigrant* แต่อ้างถึงรูปภาษา (a linguistic entity) "ptermigrant" ในโดยคำที่ A พูด

2.4.5 รูปบ่งชี้ทางสังคม (social deixics) เกี่ยวข้องกับความแตกต่างทางสังคมที่สัมพันธ์กับบทบาทของผู้ที่มีส่วนร่วมในโดยคำ ได้แก่ สถานภาพทางสังคมของผู้พูดเป็นศูนย์กลางของรูปบ่งชี้ทำให้ปรากฏรูปบ่งชี้สังคมในภาษา ซึ่งบ่งชี้ความแตกต่างหรือเหมือนกันทางสถานภาพทางสังคมของผู้พูด ผู้ฟัง และผู้ที่ถูกกล่าวถึงได้ เช่นในภาษาไทยมีการใช้รูปบ่งชี้ทางสังคมแตกต่างกันเมื่อผู้พูดเป็นสามัญชนผู้ฟังหรือผู้อื่นเป็นพระ เป็นอาจารย์ หรือเป็นผู้ที่มีเชื้อพระวงศ์ รูปบ่งชี้สังคมปรากฏด้วยหน่วยภาษาหลายประเภท ได้แก่ คำสรรพนาม คำเรียกขาน คำลงท้าย คำกริยาบางคำ เช่น คำราชาศัพท์หรือคำที่ใช้พูดกับพระสงฆ์ เช่น คำว่า ฉัน แปลว่า 'กิน' คำว่านิมนต์ แปลว่า 'เชิญ' เป็นต้น

จะเห็นได้ว่ารูปบ่งชี้สามารถแบ่งได้ตามประเภทต่างๆ ของการบ่งชี้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ได้เป็น 5 ประเภท ได้แก่ รูปบ่งชี้บุคคล รูปบ่งชี้เวลา รูปบ่งชี้สถานที่ รูปบ่งชี้ปัจเจกและรูปบ่งชี้ทางสังคม รูปบ่งชี้ประเภทต่างๆ ปรากฏอยู่ในภาษาต่างๆ ด้วยหมวดคำที่แตกต่างกัน เช่น รูปบ่งชี้บุคคลจะปรากฏเป็นคำสรรพนาม คำเรียกขาน รูปบ่งชี้เวลาจะปรากฏเป็นคำกริยาวิเศษณ์ คำศัพท์ และเป็นหน่วยเดิมที่เกิดร่วมกับคำกริยา เป็นต้น รูปบ่งชี้สถานที่จะปรากฏเป็นคำชี้เฉพาะประเภทต่างๆ และคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ รูปบ่งชี้ปัจเจกจะปรากฏเป็นคำชี้เฉพาะประเภทคำ

สรรพนามชี้เฉพาะและคำคุณศัพท์ชี้เฉพาะ และเป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 3 และรูปบ่งชี้ทางสังคม ปรากฏเป็นคำกริยาและคำเสริมท้ายประโยค เป็นต้น

2.5 งานวิจัยรูปบ่งชี้สถานที่ในภาษาที่อยู่ในตระกูลทิเบต-พม่า

Kepping (1982) ศึกษาคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ในภาษาทังกุต (Tangut) โดยอธิบายการใช้คำกริยาดังกล่าวในเชิงพรรณนา ในภาษาทังกุตมีคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ที่มีความหมาย 'ไป-มา' หลายคำดังนี้

la2 , ldie2	'come'
sio1 , ta1, rio2 , vici1	'go/leave'

เคปปิงไม่ได้อธิบายว่าคำกริยาแสดงการบ่งชี้ดังกล่าวมีความแตกต่างกันอย่างไร คำกริยาดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นอิสระได้ซึ่งจะบ่งชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่เข้าหาหรือออกจากออกจากตำแหน่งของผู้พูดและสามารถเกิดร่วมกับหน่วยแสดงความสมบูรณ์ (perfective markers) ต่อไปได้ เพื่อแสดงทิศทางของการเคลื่อนที่ โดยหน่วยแสดงความสมบูรณ์ดังกล่าวจะปรากฏข้างหน้าคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ดังกล่าว

a1	'up'	na1	'down'
ki1	'towards'	vjo2	'away from'
ndi2	'hither'	tha2	'hence'
rio 2	คำนี้ได้มีความหมายบ่งชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่และไม่มีคำที่ใช้ตรงกัน		

ข้ามเหมือนคำอื่น ๆ

การปรากฏร่วมกันของคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้และหน่วยแสดงความสมบูรณ์ เป็นดังนี้

หน่วยแสดงความสมบูรณ์

คำกริยาเคลื่อนที่แสดงการไปยัง

riə2	+	la1	'come'		
kr1	}	+	ldre2		
na1				'come'	
riə2					
vjə2					
tha2	+	siə1	'go/leave'		
	}	+	ta1		
				'go/leave'	
				riə2	'go/leave'
				vici1	'go/leave'

(29) tha1 iwan1 sion1 lia rie2 kr1 ldre2

that Yuan Shao west side PERF come

'That Yuan Shao came from west.'

(30) wen1 khi1 tha2 siə1

Wen Qin PERF leave

'Wen Qin left [the battlefield without wait for his father].'

นอกจากนี้ คำกริยาเคลื่อนที่แสดงการไปยัง la1 ldre2 และ siə1 มีความสัมพันธ์เพียงกับ คำกริยานุเคราะห์* ซึ่งปรากฏหลังคำกริยาหลัก คำกริยานุเคราะห์เหล่านั้น ได้แก่

---

* ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า คำกริยานุเคราะห์เหล่านี้ คือคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการไปยังคำเดิมแต่มีหน้าที่ต่างไปคือทำหน้าที่เป็นคำกริยาเอง

la1, ldic2 ปังชี่ทิศทางของการเคลื่อนที่เข้าหาตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟัง
 siə1 ปังชี่ทิศทางของการเคลื่อนที่ออกจากตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟัง

คำกริยานุเคราะห์เหล่านี้จะปรากฏกับคำกริยาหลักที่ไม่มีความหมายถึงการเคลื่อนที่ และจะไม่เกิดร่วมกับคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้

(81).U2 an1 we2 .m xia1 ngiu2 siə1 ni2

Wu An city OBJEC quickly save go PLURAL

'[A warrior said] we will set out directly to save the city of Wu An.'

ดังที่กล่าวมาแล้ว คำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ในภาษาทั้งหมดมิได้บ่งชี้ทิศทางๆ ด้วยตัวของมันเอง ผิดกับคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ในภาษาอิมปี อย่างไรก็ตามการบ่งชี้สถานที่ในภาษาทั้งหมดก็จัดได้ว่ามีคุณสมบัติซับซ้อนเช่นกัน

Beaudouin (1991) จัดคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ในภาษาปู้ให้เป็น คำกริยา และหน่วยอนุเคราะห์แสดงทิศทาง (directional modal particles) และแสดงตัวอย่างการใช้คำกริยาดังกล่าวเล็กน้อย เช่น

le 'go up (or North)'

é 'go down (or South)'

li 'come from up (or North)'

la 'come from down (or South.)'

คำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ดังกล่าวสามารถทำหน้าที่เป็นคำกริยาหลักและกริยารองในประโยค

(32) ga bandoj le ne
 I Bandoi go (up) present particle
 'I go (up) to Bandoi.'

(33) ga tjeɲhai é ne
 I Chiang rai go (down) present particle
 'I go (down) to Chiang rai.'

(34) ga jaŋŋa bɔ̀li pi le ne
 I him cigarette give go(up) present particle
 'I bring him (up) a cigarette.'

(35) ga jaŋŋa bɔ̀li pi é ne
 I hira cigarette give go(down) present particle
 'I bring him (down) a cigarette.' (Besudouin, 1991)

ตัวอย่างที่ (32) ผู้พูดบ่งชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่ว่ามี การเคลื่อนที่ออกจากตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังและบ่งชี้ทิศของการเคลื่อนที่ว่าไปสู่อันที่อยู่สูงกว่าตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังในขณะที่หยิบคำถูกกล่าวออกมา ในกรณีนี้ผู้พูดมีศูนย์กลางของการบ่งชี้อยู่ที่ตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังและอยู่ที่ทิศของจุดหมายของการเคลื่อนที่ ซึ่งหมายถึงทิศเหนือ

ตัวอย่างที่ (33) ผู้พูดบ่งชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่ว่าเคลื่อนที่ออกจากตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังและบ่งชี้ทิศของการเคลื่อนที่ว่าไปสู่อันที่อยู่ต่ำกว่าตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังในขณะนั้น กรณีนี้ผู้พูดมีศูนย์กลางของการบ่งชี้อยู่ที่ตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังและที่ทิศของจุดหมายของการเคลื่อนที่ ซึ่งหมายถึงทิศใต้

ตัวอย่างที่ (84) และ (85) คำว่า pi 'ให้' ทำหน้าที่เป็นกริยาหลักของประโยค คำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบังชี้ le 'ไป (สู่ที่สูง)' และ e 'ไป (สู่ที่ต่ำ)' ทำหน้าที่เป็นกริยารอง ตัวอย่างที่ (84) ผู้พูดบังชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่ของบุหรืว่า เคลื่อนที่ออกจากตำแหน่งของผู้พูดและบังชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่ของบุหรืว่าเคลื่อนที่ไปสู่ jaxuqa 'เขา' ซึ่งอยู่ในระดับที่สูงกว่าตำแหน่งของผู้พูด กรณีนี้ผู้พูดมีศูนย์กลางของการบังชี้อยู่ที่ตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังและอยู่ที่จุดหมายของการเคลื่อนที่ซึ่งอยู่สูงกว่าตำแหน่งของผู้พูดในขณะนั้น

ตัวอย่างที่ (85) ผู้พูดบังชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่ว่าการเคลื่อนที่ของบุหรืออกจากตำแหน่งของผู้พูดเช่นเดียวกับตัวอย่างที่ (84) แต่ผู้พูดต้องการบังชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่ของบุหรืว่ามีการเคลื่อนที่ไปสู่ระดับที่ต่ำกว่าตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังในขณะนั้น ในกรณีนี้ผู้พูดมีศูนย์กลางของการบังชี้อยู่ที่ตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังและอยู่ที่จุดหมายของการเคลื่อนที่ของบุหรืซึ่งอยู่ต่ำกว่าตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟัง

จะเห็นได้ว่าทั้งในภาษาทั้งกุลและภาษาปิซู มีคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบังชี้ที่มีความหมายว่า 'ไป-มา' หลายคำ คำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบังชี้ในภาษาทั้งกุลบังชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่เข้าหาและออกจากตำแหน่งของผู้พูดและผู้ฟังเท่านั้น การที่ภาษาทั้งกุลมีคำกริยาดังกล่าวนั้น เคยปิงมิได้แสดงให้เห็นความแตกต่างของความหมายหรือการใช้ แต่แสดงการเกิดร่วมกับชุดของคำบังบอกทิศทางของการเคลื่อนที่ซึ่งทำหน้าที่คล้ายคำบุพบท ในภาษาปิซูชุดของคำกริยาดังกล่าวบังชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่และบังชี้ทิศเหนือและทิศใต้รวมถึงบังชี้ระดับพื้นที่สูง-ต่ำด้วยซึ่งคล้ายกับในภาษาอื่นปี อย่างไรก็ตามโบคูนเองมิได้กล่าวถึงคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบังชี้ที่มีความหมายว่า 'เขาไป-เอามา' ว่ามีการบังชี้ซับซ้อนเช่นเดียวกับคำว่า 'ไป-มา'

2.6 กรอบแนวคิดเรื่อง มานุษยวิทยาประชานศาสตร์ (Cognitive anthropology)

กรอบแนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นจากการรวมทฤษฎีต่างๆ ซึ่งได้แก่ทฤษฎีของสาขาวิชามานุษยวิทยา ทฤษฎีของสาขาวิชาจิตวิทยาและทฤษฎีของสาขาวิชาภาษาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ในแง่มุมมองของกระบวนการคิดของมนุษย์ ความสามารถทางภาษาของเด็ก เรื่องภาษา

วัฒนธรรมและความเป็นอยู่ โดยมีกลุ่มวิจัยกลุ่มหนึ่งนำกรอบแนวคิดดังกล่าวเป็นหลักในการศึกษา และวิจัยกลุ่มวิจัยดังกล่าวคือกลุ่มวิจัยมานุษยวิทยาประธานศาสตร์ กลุ่มวิจัยนี้ก่อตั้งขึ้นในวันที่ 1 เดือนสิงหาคม ค.ศ 1991 ในกรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมันนี จุดมุ่งหมายหลักของกลุ่มวิจัยนี้คือ ค้นหา ความสัมพันธ์ของภาษา กระบวนการทางความคิด และวัฒนธรรมของภาษาที่มีความแตกต่างกัน ข้อมูลที่จะนำไปใช้ศึกษาต้องได้จากการออกภาคสนามเท่านั้น ในการศึกษาจะศึกษามโนทัศน์ เรื่องการพรรณนาสถานที่ของภาษาต่างๆ กลุ่มวิจัยดังกล่าวให้นิยามคำว่า พื้นที่ (space) ว่า พื้นที่ คือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ความสัมพันธ์ดังกล่าวถูกอธิบายด้วยมโนทัศน์ รูปและพื้น (Figure-Ground) ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่ขอยืมมาจากทฤษฎีเกสตัลท์ (Gestalt psychology) ในสาขา วิชาจิตวิทยา โดย “รูป” จะมีขนาดเล็กกว่าและเคลื่อนที่ได้ง่ายกว่า “พื้น” และพบได้บ่อยครั้งว่า “พื้น” นั้นคือศูนย์กลางของการปงชี้ ซึ่งหมายถึงผู้พูด เพราะเรามักจะคิดว่าสิ่งต่างๆ อยู่ใกล้หรือไกล จากตัวเราเองโดยเปรียบเทียบกับตำแหน่งที่เราอยู่ในขณะนั้น สาเหตุที่กลุ่มวิจัยกลุ่มนี้สนใจเรื่องพื้นที่ เพราะพวกเขาเชื่อว่า มโนทัศน์พื้นที่เป็นศูนย์กลางของความคิดของมนุษย์ และมโนทัศน์ดังกล่าว สามารถนำไปเปรียบเทียบกับ มโนทัศน์เกือบทุกมโนทัศน์ของมนุษย์ ได้แก่

-มโนทัศน์เวลา..มนุษย์มีการกำหนดจุดของเวลาที่อยู่ใกล้และไกลจากจุดของเวลาในปัจจุบัน เช่น before, tomorrow เป็นจุดของเวลาที่อยู่ไกลจากจุดของเวลาในปัจจุบันที่ยังไม่เกิดขึ้น

-มโนทัศน์เครือญาติ มนุษย์จะยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางและกำหนดพื้นที่ระยะห่างของลำดับเครือญาติต่างๆ โดยเปรียบเทียบกับตำแหน่งของตัวเองเป็นหลัก เช่น distant relatives หมายถึงลำดับเครือญาติที่อยู่ห่างจากตัวเองหลายลำดับ

- มโนทัศน์โครงสร้างทางสังคม ในบางชุมชนมีการกำหนดพื้นที่ระยะห่างของชั้นทางสังคม ออกเป็นหลายระยะ เช่น low class หมายถึงลำดับทางสังคมที่อยู่ห่างจากตัวเองและเป็นชั้นที่ต่ำกว่าตัวเอง เป็นต้น

กลุ่มวิจัยกลุ่มนี้สรุประบบของการบอกสถานที่ได้เป็น 8 ประเภท ซึ่งสามารถใช้อธิบายสถานที่ของภาษาต่าง ๆ ในโลกได้ ดังนี้

1. การพรรณนาสถานที่ด้วยระบบสัมพันธ์ (relative system) หมายถึงการระบุตำแหน่งของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวโดยผู้พูดแสดงความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ระหว่างสิ่งต่าง ๆ รอบตัวตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไปหรือระหว่างสิ่งต่าง ๆ รอบตัวกับตำแหน่งของผู้พูดเอง ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ดังกล่าวเกี่ยวข้องกับโน้ตศัพท์-ไกล บน-ล่าง ชาย-ขวา และหน้า-หลัง เป็นต้น ระบบการพรรณนาสถานที่ประเภทนี้ยึดตำแหน่งของผู้พูดหรือยึดสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่สายตา (landmark objects) เป็นหลัก เช่น รอดจอดอยู่ใต้ต้นไม้ การพรรณนาสถานที่ด้วยระบบนี้พบได้ในภาษาทั่ว ๆ ไป เช่น ในภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เป็นต้น

2. การพรรณนาสถานที่ด้วยระบบแน่นอน (absolute system) หมายถึง การระบุตำแหน่งสิ่งต่าง ๆ รอบตัวโดยผู้พูดเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวกับสภาพภูมิประเทศต่าง ๆ ระบบการพรรณนาสถานที่ประเภทนี้ยึดสิ่งต่าง ๆ จากสภาพภูมิประเทศ ตำแหน่งของดวงดาว ฯลฯ ที่มีการกำหนดตำแหน่งที่แน่นอนและไม่เปลี่ยนแปลง (landmark features) เป็นหลัก เช่น การขึ้น-ลงของดวงอาทิตย์ ระดับพื้นที่สูง-ต่ำ หรือพื้นที่ขึ้นเขา-ลงเขา เป็นต้น เช่น the ball is south of the tree ซึ่งเป็นการพรรณนาสถานที่ของลูกบอลกับต้นไม้โดยยึดทิศเหนือเป็นหลัก การพรรณนาสถานที่ด้วยระบบนี้พบได้ในภาษาไทย* ภาษาอังกฤษ ภาษากูกู อิมิตเซอ (Guugu Yimidjir) และภาษาเซิลทอล (Zetjal) เป็นต้น

3. ระบบการพรรณนาสถานที่ด้วยระบบเนื้อใน (intrinsic system) หมายถึง การระบุตำแหน่งสิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยผู้พูดยึดคุณสมบัติของสิ่งของหรือวัตถุเป็นสำคัญ ผู้พูดจะใช้นิทัศน์ของตัวเองได้แก่ เรื่องอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของมนุษย์ไปกำหนดให้เข้ากับคุณสมบัติประจำตัวของ

* สำหรับในภาษาไทย อาจกล่าวได้ว่าคงเหลือเพียงร่องรอยการใช้การพรรณนาสถานที่ด้วยระบบนี้เท่านั้น เพราะมีการใช้ไม่มาก เช่น บ้านอยู่เหนือวัดวิหารทอง ซึ่งคำว่า "เหนือ" "ใต้" ที่ใช้ในการพรรณนาสถานที่ในภาษาไทยนั้นหมายถึง ทิศเหนือ-ทิศใต้ หรือหมายถึง ที่สูงหรือที่ต่ำก็ได้แล้วแต่การใช้ในแต่ละภาษาอื่น

สิ่งของที่ต้องการจะระบุสถานที่ เช่น กำหนดให้ด้านของรถยนต์ที่เคลื่อนที่ไปเป็นด้านหน้าของรถยนต์และด้านตรงข้ามเป็นด้านหลังของรถยนต์ เป็นต้น เช่น the ball is under the front of the car เป็นต้น การพรรณนาสถานที่ด้วยระบบนี้พบได้ในภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เป็นต้น ซึ่งการพรรณนาสถานที่ทั้ง 8 ระบบดังกล่าวนี้ ในภาษาต่างๆ อาจมีการพรรณนาสถานที่ระบบใดระบบหนึ่งเพียงหนึ่งระบบเท่านั้น หรือมีเพียง 2 ระบบอยู่คู่หนึ่ง หรือมีครบทั้ง 8 ระบบเลขก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระบบของภาษานั้นๆ

2.7 สรุป

ภาษาอิมปีเป็นภาษาที่จัดอยู่ในกลุ่มย่อยโลโลได้ เช่นเดียวกับภาษาอีโก้ (Akha) บิซุและอุก้อง (Ugong) และจัดอยู่ในสาขาย่อยโลโล สาขาโลโล-พม่า ตระกูลทิเบต-พม่า ตระกูลใหญ่จีน-ทิเบต ภาษาอิมปีเป็นภาษาที่ไม่มีตัวสะกด ลักษณะของภาษานี้คือมีระบบเสียงสระที่ซับซ้อน กล่าวคือมีทั้งเสียงสระธรรมดา สระลงคอ สระขึ้นจมูกและสระขึ้นจมูก-ลงคอ นอกจากนี้ยังมีวรรณยุกต์สนธิและการเติมหน่วยเติมท้ายคำเมื่ออยู่ในระดับอนุพากย์และในระดับประโยค

งานวิจัยที่เกี่ยวกับภาษาอิมปีนั้นล้วนแต่เป็นการศึกษาภาษาอิมปีที่บ้านดงทั้งสี่ซึ่งมีทั้งการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาและเชิงภาษาศาสตร์ ทั้งที่ไปเก็บข้อมูลที่บ้านดงและศึกษาจากพจนานุกรมภาษาอิมปี งานวิจัยเชิงภาษาศาสตร์ที่ศึกษาไว้นี้ ได้แก่ พจนานุกรมภาษาอิมปี งานวิจัยเรื่องระบบเสียง อนุพากย์และประโยค รวมถึงการศึกษาในเชิงประวัติเพื่อเปรียบเทียบภาษาอิมปีกับภาษาอื่นๆ ในสาขาโลโล-พม่าและในสาขาย่อยโลโล

ในส่วนที่เกี่ยวกับการบ่งชี้ จะเห็นได้ว่าการบ่งชี้ หมายถึงกระบวนการทางภาษาประเภทหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้พูดโดยตรง กล่าวคือ ผู้พูดใช้มุมมองของตัวเองสร้างสิ่งต่างๆที่อยู่ในบริบทของการสนทนาซึ่งได้แก่ บุคคล เวลา สถานที่ เหตุการณ์ สถานภาพทางสังคม เข้ามาเป็นองค์ประกอบของข้อมูลซึ่งองค์ประกอบต่างๆดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับบริบทเวลา-สถานที่ของบริบทของการสนทนา การบ่งชี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท คือ การบ่งชี้บุคคล การบ่งชี้เวลา การบ่งชี้สถานที่ การบ่งชี้ปริจเจตและการบ่งชี้ทางสังคม การบ่งชี้ประเภทต่างๆ ดังกล่าวเมื่อปรากฏใน

ภาษาจะปรากฏเป็นรูปบ่งชี้ประเภทต่างๆ 5 ประเภทตามประเภทของการบ่งชี้ดังกล่าว คือ รูปบ่งชี้บุคคล ได้แก่ คำสรรพนามและคำเรียกขาน รูปบ่งชี้เวลา ได้แก่ คำกริยาวิเศษณ์บอกเวลาและหน่วยเติมบอกกาล เป็นต้น รูปบ่งชี้สถานที่ ได้แก่ คำชี้เฉพาะประเภทต่างๆ และคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ รูปบ่งชี้ปริจเจต ได้แก่ คำสรรพนามชี้เฉพาะและคำสรรพนามบุรุษที่ 3 และรูปบ่งชี้ทางสังคม ได้แก่ คำลงท้ายระบุเพศของผู้พูด* เช่น ครับ คะ และชุดของคำกริยาที่ให้กับกลุ่มคนบางกลุ่ม เช่น พระสงฆ์ เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบ่งชี้สถานที่ในภาษาอิมปีนั้น ได้แก่ คำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ในภาษาทั้งกุดและภาษาบิซู ซึ่งเป็นภาษาที่อยู่ในตระกูลทิเบต-พม่า โดยเฉพาะภาษาบิซูน้อยอยู่ในกลุ่มโลโลได้เช่นเดียวกับภาษาอิมปี การบ่งชี้สถานที่ด้วยคำกริยาเคลื่อนที่ในภาษาทั้งกุดและภาษาบิซูมีความคล้ายคลึงกับการบ่งชี้สถานที่ด้วยคำกริยาเคลื่อนที่ในภาษาอิมปีบ้าง กล่าวคือ มีชุดของคำกริยาเคลื่อนที่แสดงการบ่งชี้ที่มีความหมายว่า 'ไป-มา' มากกว่า 1 คำ และในภาษาบิซูมีชุดของคำกริยาดังกล่าวคล้ายกับในภาษาอิมปีมาก คือ นอกจากมีการบ่งชี้ทิศทางของการเคลื่อนที่แล้วยังมีการบ่งชี้ทิศและระดับพื้นที่สูง-ต่ำด้วย แต่อย่างไรก็ตามยังคงมีความแตกต่างกันอยู่บ้างคือเรื่องการบ่งชี้ทิศต่างๆ ในภาษาบิซูมีการบ่งชี้เฉพาะทิศเหนือละทิศใต้ แต่ในภาษาอิมปีมีการบ่งชี้เฉพาะทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

ในส่วนของแนวคิดมานุษยวิทยาประชานศาสตร์ซึ่งเป็นแนวคิดเสริมที่ผู้วิจัยจะนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ด้วยนั้น เป็นแนวคิดที่เริ่มใช้ในปี ค.ศ. 1991 โดยมีกลุ่มวิจัยมานุษยวิทยาประชานศาสตร์ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ศึกษาภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติต่างๆ แนวคิดดังกล่าวได้รวบรวมเอาทฤษฎีในสาขาวิชามานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์และจิตวิทยาประยุกต์ใช้ในการศึกษา

---

*ในบางสถานการณ์ สามารถระบุเพศของผู้ฟังได้ เช่น ในภาษาไทย เมื่อผู้พูดบางคนพูดกับเด็กเล็กๆ จะใช้คำลงท้ายตามเพศของผู้ฟัง

เรื่องราวและความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้คือ การนำแนวคิดดังกล่าว มาศึกษาเรื่องการพัฒนาสถานที่ในภาษาต่างๆ

สำหรับในบทต่อไป จะเป็นการนำเสนอเกี่ยวกับระบบการพัฒนาสถานที่ทั้งระบบในภาษา อิมปี ซึ่งบางประเด็นมีความสัมพันธ์กับระบบการปงชี้สถานที่ในภาษานี้ นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอ ถึงระบบการพัฒนาสถานที่โดยทั่วไปอีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย